

ԴԱՐՁՎԱԾԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐԸ ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑԻ «ԿԱՐՄՐԱՔԱՐ» ՎԵՊՈՒՄ

Հոդվածը ներկայացվել է 20.11.2020 թ., գրախոսվել է 30.11.2020 թ.,
ընդունվել է տպագրության 01.12.2020 թ.

Հոդվածի նպատակն է քննել «Կարմրաքար» վեպում կիրառված դարձվածային միավորները՝ ներկայացնելով դրանց կառուցվածքային, իմաստագործառույթային ու ոճական դրսևորումները: Այդ դրսևորումներով էլ պայմանավորված են ուսումնասիրության արդիականությունը և գիտական նորույթը: Դարձվածային միավորների նմանօրինակ կիրառությունները ոչ միայն ժողովրդային երանգ, այլև բնականություն են հաղորդում բակունցյան արձակին: Լինելով խոսքի ոճավորման անփոխարինելի կառույցներ՝ խնդրո առարկա դարձվածային միավորները բակունցյան բնագրի լեզուն դարձնում են առավել արտահայտիչ՝ զերծ պահելով այն երկարաբանությունից: Դարձվածային միավորներով հարուստ է հատկապես կերպարների խոսքը: Բնագրում զգալի կշիռ են կազմում բայ գերադաս անդամով և հաղորդակցական դարձվածային միավորները: Ուսումնասիրության ընթացքում կիրառել ենք համադրություն ու վերլուծություն:

Հիմնաբառեր՝ դարձվածային միավոր, «Կարմրաքար», խոսքի ոճավորում, կառուցվածքային առանձնահատկություն, ոճական դրսևորումներ:

Ակսել Բակունցի ստեղծագործությունների լեզվաոճական էական հատկանիշները ուսումնասիրվել են Ռ. Իշխանյանի «Բակունցի լեզվական արվեստը» աշխատության մեջ: Քննության նյութ դարձնելով «Կարմրաքար» վեպում հեղինակի կիրառած դարձվածային միավորները²⁵⁹՝ ըստ հարկի ներկայացրել ենք դրանց կառուցվածքային, իմաստագործառույթային ու արտահայտչական դրսևորումները:

Բակունցի ստեղծագործությունների լեզուն օժտված է մի ներքին հմայքով, ինչն ապահովել են արձակագրի՝ ոչ միայն նրբաճաշակ տաղանդը, այլև լեզվական ձևերի

²⁵⁹ Դարձվածային միավոր եզրույթին զուգահեռ գործածել ենք նաև մասնագիտական գրականության մեջ ընդունված հապավումը՝ ԴՄ:

ճիշտ ու նպատակային ընտրությունը, ոճական հնարներով կերպարներին անհատականացնելու, միջավայրի ու ժամանակի գունավորում ստեղծելու վարպետությունը: Հիրավի, նրա արձակի լեզվական առանձնահատկություններից են քնարականությունը և ժողովրդայնությունը: Ինչպես իրավացիորեն նկատել է Ռ. Իշխանյանը, «... ժողովրդային է բակունցյան խոսքի բուն ակունքը՝ լեզվամտածողությունը, ընդհանրապես արտահայտվելու ձևը, խոսելակերպը»²⁶⁰: Բնական է, որ գյուղը պատկերող գրողների ստեղծագործություններում զգալի է «...հայերենի ժողովրդայնացման հակումը»²⁶¹, ինչի շնորհիվ և՛ Բակունցի հեղինակային խոսքը, և՛ նրա կերպարների լեզուն համեմված են ժողովրդի կենդանի խոսքից քաղված խոսակցական-բարբառային բառերով և արտահայտություններով: Այդօրինակ կազմությունները կա՛մ ունեն իրենց գրական համարժեքները, կա՛մ բացակայում են դրանց գրական տարբերակները, ուստի դրանց դիպուկ ու տեղին կիրառությունները խոսքին ոչ միայն ժողովրդային երանգ, այլև բնականություն են հաղորդում: Բակունցյան արձակի լեզվին պարզություն, ժողովրդայնություն ու ինքնատիպություն են տալիս նաև դարձվածային միավորները:

Հայտնի է, որ ԴՄ-ներն ու դարձվածքները, լինելով տվյալ ժողովրդի ազգային լեզվամտածողության և մշակութային հոգևոր արժեքների յուրօրինակ կրողներ, արտահայտում են այդ լեզվակիրների կենսափորձն ու պատմական ուղին, աշխարհընկալումն ու պատկերացումները շրջապատող առարկաների և երևույթների մասին, վերաբերմունքը մարդկային հարաբերությունների նկատմամբ²⁶²: Ըստ Վ. Գակի՝ «Ազգային առանձնահատկություններով է օժտված լեզուների դարձվածային համակարգը ամբողջությամբ»²⁶³: Դարձվածների գիտական ուսումնասիրությունը սկզբնավորել է շվեյցարացի լեզվաբան Շարլ Բալին (1865–1947), իսկ հայ իրականության մեջ այդ հարցին հանգամանորեն անդրադարձել են 20–րդ դարի 50–ականներից: Օտարազգի և հայ մի քանի լեզվաբաններ (Վ. Վ. Վինոգրադով, Ն. Մ. Շանսկի, Ա. Վ. Կունին, Ա. Ա. Մուրվալյան, Ա. Մ. Սուքիասյան, Ս. Ա. Գալստյան, Խ. Բադիկյան և այլք) դարձված են համարել հարադրական կազմություն ունեցող բառերը, առած–ասացվածքները, թևավոր խոսքերը, օրինանքներն ու անեծքները՝ այդպես ընդարձակելով դարձվածքի սահմանները: Հայտնի է, որ «...բառերի այն կայուն կապակցությունը, որի բաղադրիչները միասնաբար մի նոր՝ փոխաբերական–այլաբերական իմաստ են արտահայտում, կոչվում է դարձվածք»²⁶⁴ (ընդգծումը մերն է՝ Ս. Մ.), իսկ դարձվածը կամ դարձվածային միավորը «...երկու կամ ավելի բառերից կազմված պատկերավոր գաղափար կամ միտք արտահայտող վերաիմաստավորված, պատրաստի, վերարտադրելի կայուն բառակապակցու-

²⁶⁰ Իշխանյան Ռ., Բակունցի լեզվական արվեստը, Ե., 1965, էջ 124:

²⁶¹ Նույն տեղում, էջ 64:

²⁶² Տե՛ս Սուքիասյան Ա. Մ., Գալստյան Ս. Ա., Հայոց լեզվի դարձվածաբանական բառարան, Ե., 1975, էջ 5:

²⁶³ Гак В., Беседы о французском слове, М., 1966, с. 249.

²⁶⁴ Մարգարյան Ա. Ս., ժամանակակից հայոց լեզու, Ե., 1990, էջ 301:

թյուն է կամ նախադասություն»²⁶⁵: Տեղին է նշել, որ Ա. Մ. Բաբկինը, Վ. Ի. Մոկիենկոն, Գ. Սևակը, Ե. Հ. Գևորգյանը, Պ. Ա. Բեդիրյանը և ուրիշներ, ընդհակառակը, դարձվածքի ըմբռնումը նեղացրել են՝ հատկացնելով դրան միայն իդիոմատիկ կապակցությունները: Ըստ այդմ՝ «Դարձվածքը բառերի կայուն, պատրաստի վերարտադրելի, վերախմաստավորված կապակցություն է, որում բաղադրիչ բառերի հնքնությունն ու նշանակությունը ձևական է, շարահյուսական կապը՝ մթագնած»²⁶⁶: Հայ լեզվաբանները դարձվածը «...սահմանում են նաև որպես փոխաբերական իմաստ ունեցող բառակապակցություն կամ իդիոմատիկ նշանակությամբ կայուն կապակցություն կամ կայուն արտահայտություն (ֆրազ)»²⁶⁷:

Ընդհանուր առմամբ, ԴՄ-ները կազմավորվում են լեզվի բառային, ձևաբանական ու շարահյուսական մակարդակների տարրերով, իսկ դրանց տեղին կիրառությունները իմաստային նրբերանգներով հարստացնում են խոսքը և այն զերծ պահելով երկարաբանությունից՝ դարձնում են առավել տարողունակ:

Հարկ է նշել, որ դարձվածի կիրառումը պայմանավորված է հաղորդակցման իրավիճակով, խոսքի համատեքստով կամ «խոսքաշարային միջավայրով»²⁶⁸, այսպես՝ «*Իրենց գյուղից դուրս պիտի գա աստղով մի մարդ և ամեն գյուղից պիտի հավաքվեն աստղով մարդիկ, խելք խելքի փան: ... — Էնպես ամեն ինչ իր փեղը գցեն, որ մնաս զարմացած... Մարդիկ իրար միս կուտեն*» 269, «...Իզուր փեղը պարտվում են, իրար միս կրծում (439), «— Մկրտում... Անունդ քարին գրեմ, մի փես, իմ աչքերը լավ չեն ջոկում փես նշանը փեղն է» (442), «Ան լինի էն օրը, որ մարդ էդ ձեռքը բռնի» (427), «— Բաղդադ էլ խուրմա շար կա, մեզ ինչ... Գլուխդ կախ արա, քրակոսդ ծրի.. Հրեդ եքա մարդ ես դառել, փնավորվի, մի կերպ կառավարվի, հալբաթ մի լույս էլ մեզ կհասնի: Էսպես նեղում չենք մնա» (475) և այլն: Ընդգծված կառույցները տվյալ համատեքստից դուրս այսօրինակ պատկերավորություն չունեն, քանի որ դրանք միայն վերախմաստավորելով են վերածվել դարձվածի: Լինելով ոճավորման անփոխարինելի կառույցներ՝ ԴՄ-ները գեղարվեստական խոսքին տալիս են կենդանություն ու սեղմություն՝ դարձնելով այն առավել արտահայտիչ:

Ա. Սուքիասյանի բնորոշմամբ՝ «...դարձվածաբանական միավորները խոսքին տալիս են պատկերավորություն, արտահայտչականություն, դիպուկություն և ազատում խոսքը միապաղաղությունից ու չորությունից»²⁷⁰: Դարձվածային պատկերավորությունն ունի լեզվամտածողության այն առանձնահատկությունը, որը, բնորոշ լինելով տվյալ ժողովրդին, սերում է նրա պատմությունից ու կենսակերպից, ազգային մշակույթից ու ավանդույթներից:

²⁶⁵ Բադիկյան Խ., Դարձվածային ոճաբանություն, Ե., 2000, էջ 10:

²⁶⁶ Բեդիրյան Պ. Ա., Ժամանակակից հայերենի դարձվածաբանություն, Ե., 1973, էջ 5:

²⁶⁷ Սուքիասյան Ա. Մ., Հումանիզմերը ժամանակակից հայերենում, Ե., 1971, էջ 238:

²⁶⁸ Արտահայտությունը տե՛ս Բադիկյան Խ., Ժամանակակից հայերենի դարձվածային միավորները (կառուցվածքային վերլուծություն), Ե., 1986, էջ 43:

²⁶⁹ Բակունց Ա., Երկեր, Ե., 1986, էջ 439 (այսուհետ բնագրային օրինակներից հետո փակագծերում կնշվի միայն էջը):

²⁷⁰ Սուքիասյան Ա. Մ., Գալստյան Ս. Ա., նշվ. աշխ., էջ 5:

Հարկ է նշել, որ կառուցվածքային քննության տեսանկյունից դարձվածային միավորները ձևավորվում են տվյալ լեզվի քերականական օրենքների համապատասխան առանձնահատկություններով: Յուրաքանչյուր դարձված՝ ներառած բառային բաղադրիչներով, հատկանշվում է ձևաբանական կառուցվածքով ու շարահյուսական գործառույթամբ, հետևաբար ԴՄ-ների մեջ քերականական կարգերի առկայությունն արտահայտվում է նրանով, որ բառային արժեք ունեցող դարձվածները պատկանում են այս կամ այն խոսքի մասին և բառերի նման տարբերակվում քերականական զանազան հարաբերություններով²⁷¹: Ըստ այդմ էլ ԴՄ-ները, հարաբերակից լինելով որևէ խոսքի մասի և հանդես գալով տվյալ խոսքիմասային յուրահատկություններով, անվանական (կամ անվանողական) արժեք ունեն և համարժեք են բառերին, իսկ հարաբերակից լինելով նախադասություններին իբրև տարաբնույթ դատողություններ՝ դրանք հաղորդակցական արժեք ունեն: Անվանողական կամ ոչ հաղորդակցական ԴՄ-ները, ըստ իրենց իմաստային, բառաքերականական և գործառական հատկանիշների, լինում են *գոյականական, ածականական, բայական, մակբայական* ու *եղանակավորող*²⁷²:

Գոյականական կամ գոյականին համարժեք անվանողական բնագրային դարձվածային միավորներից են՝ «Մեր գյուղում էլ ձեռք բռնող կա» (427), «Դե ինձանից արշա եկածն ի՞նչ պիտի լինի» (430), «Ասա, շան որդի, փողը ոսկոր է, որ կրծել եք»(443), «Էսբան թուր ու մուրն հումար է»(444), «Սար ու քուլերը ձեզ» (534), *ածականական*՝ «— Խելքը գլխին մարդը չի գա էս քար ու քոլի մեջ տուն շինի» (426), «...ոսկորը պինդ մարդը» (427), «Ողորմած հոգի պապս էր պատմում» (430), «...հայը խեղճ ու կրակ ռահաթ է» (456), «Նա հիշեց խնջույքը, Բեղլու Վարդազարի ծանր խոսքը»(536) «Էն լեն ու քոլ երկիրը թողես» (425) և այլն: Բնագրային ածականական ԴՄ-ները, ստորոգում ստանալով, վերածվել են պարզ հաղորդակցական կառույցների, օր.՝ *սև օր, բայց*՝ «...մեր օրը սև էր,— ասում էր Ունանը» (426), *որսկորը հաստ*՝ «Շալուն Սիմոնի ոսկորն է հաստ, թե՛ Եփրեմի» (431) և այլն: Անվանողական ԴՄ-ների շարքում կարելի է տարբերակել *մակբայական* ստորադասական՝ «Տուն է դառնում և գրվածք քաշ ապրում» (434), «Չամբարի հաչոցին Մկրտումը երեսը պատուհանին էր դարձնում և աչքերը լայն բաց արած լսում» (457), «Գողին քթի տակ ժպտում էր» (427), «Հարստացողը մի աչք ավել էր տուն շինում» (438), «Դու հենց աչքիդ տակով նայիր» (460), «Ղուշի թևով էլ կհասնեմ» (535), «...կռացավ և աչքի չափով ստուգեց պատի ուղղությունը» (471), նաև՝ *համադասական* կառույցներ՝ «...ու հնամաշ քուրքի մեջ, որ ամառ-ձմեռ վրայից չէր հանում» (429), «Էսօր էգուց կամուրջը տանելու է» (512), «Էսօր-էգուց մեռնելու եմ, է՛» (479) և այլն: Նշենք, որ «Կարմրաքար»-ում կերպարների գնահատողական վերաբերմունքն ու ապրումներն արտահայտող ոճավորման միջոց են *եղանակավորող* դարձվածային միավորները, որոնք միաժամանակ հուզական երագավորում են հաղորդում բնագրին: Դրանց մի մասի իմաստագործառույթային արժեքը

²⁷¹ Տե՛ս Սուբիասյան Ա. Մ., Գալստյան Ս. Ա., նշվ. աշխ., էջ 7:

²⁷² Մանրամասն տե՛ս Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., էջ 90-91:

դրսևորվում է հնչերանգով և խոսքային միջավայրում, իսկ մյուս մասի ոճական արժեքը պայմանավորված է տվյալ կապակցության գոյականական կամ բայական բաղադրիչներին բնորոշ քերականական որոշ կարգերով. այսպես՝ «Բարի աջողում, ուտա Նազար»(468), «Ես իմ աստվածը...» (426), «Քո ազիզ արևը, մի տարի է...» (508), «— Մի խոսք՝ Կարմրաբարը ապրելու տեղ չի»(436), «Մկրտում...Անունդ քարին գրեմ» (442), «Ասի, էդ է, արևդ կծեմ» (428), «Չորտ նա խաբար,— քթի տակ ասաց Եփրեմը» (458) և այլն, նաև **ծայնարկություններ+լիմնաստ բառ** կաղապարով կազմված միազագաթ եղանակավորող ԴՄ-ները՝ «Այ հայ...Անդրի, դե պատասխան տուր» (431), «...նվ գիտե որ քարի տակ պահ տալիս» (437), «Այ թե հա՛...տերտեր,— և ժպիտը դառնում էր թեթև ծիծաղ» (428), «Պա հո՛... Վայ ձեզ, վայ ձեր օրին, այ ջահելներ» (430), «Հարևանի մարը հարամ է, այ խախը» (542), Եղանակավորող ԴՄ-ները, սերելով ժողովրդախոսակցական լեզվից, բնականաբար ձևավորվել են օրինանքներից և անեծքներից՝ «Աստված կոներիդ ուժ տա» (444), «Աստված գլխիդ խոով չանի իմ կովը» (456) և այլն: Որոշ եղանակավորող ԴՄ-ների համար դարձվածակազմիչ նշանակություն ունեն դիմորոշ հոդերը, օր.՝ «Արինը գլխիս է, հա՛, Մկրտում... Մարդը ճանաչի» (510), «— Հա, արևիդ մեռնեմ» (526), «— Բալադ մեռնի, փող...» (498) և այլն: Քննվող ոչ հաղորդակցական ԴՄ-ների շարքում զգալի կշիռ ունեն բայականները, քանի որ անվանական կառույցները, համալրվելով անորոշ դերբայով, կարող են վերածվել բայականի: Բնականաբար, բայական ԴՄ-ների կազմում որպես գերադաս անդամ առկա բայ բաղադրիչը դրսևորվում է իր քերականական կարգերով, ընդ որում՝ բնագրային օրինակներում հաճախադեպ են նախ՝ սահմանական եղանակի ժամանակաձևերով, ապա՝ մյուս եղանակաժամանակային կազմությամբ կառույցները, այսպես՝ *ներկա անկատարով*՝ «...էլի նրանք են ձեռք բռնում» (427), «...նստեցնում քե՛ք—հալ հարցնում» (434), «Նրանց էլ պատիժ է ուղարկել, որ միշտ գլխիդ վայ տաս» (431), *անցյալ անկատարով*՝ «Այդքան աշխատելուց հետո նրա մեկը երկու չէր դառնում» (426), «Ջաղացանը նեղն էր ընկնում» (431), «Ամեն մարդ իր մտքի հետևից էր ընկնում» (427), «էդ օրը քերանը երկու կտոր չէր անի» (433), «Նա լավին էր սպասում ու միտք էր անում» (439), «...ասես երիտասարդին աչքով էր անում, որ ավելին ասի» (428), *անցյալ վաղակատարով*՝ «Ձեյթա գյուղի մոլլայի հետ քանի անգամ էր վեճի նստել և նրան նեղը զցել» (434), *ներկա ապակատարով*՝ «...որ կերան, հետո էլ Քառասնաջրի ջանին են ընկնելու» (506), *անցյալ կատարյալով* օր.՝ «Մկրտումի աչքին ընկավ և Սալբին»(479), «Տղամարդ կաց» (535), ապա և՛ *ենթադրական ապառնի*՝ «Ոտքը կկապի, էլ չի կարա հեռանալ» (475), «...ով սիրտ կանի նրա դռնից փետ տանի» (508), «Նա խաբար կունենա» (517), *հարկադրականի ապառնի*՝ «Բա մերը երբ պիտի գլուխ բերես» (503), *հարկադրականի անցյալ*՝ «Գյուղ վերադարձող երիտասարդին նա գալու մյուս օրը պիտի տնտղեր, ծանր ու թեթև աներ» (439), *հրամայական եղանակի ժամանակաձևով*՝ «— Բերանդ հավար պահի՛» (509), «Գործի ժամանակ է գնա՛, գնա՛ բանիդ» (443) և այլն: Նկատենք, որ ոչ հաղորդակցական կամ անվանողական դարձվածային միավորները իրենց ձևաբանական ու շարահյուսական առանձնահատկություններով հանդես են գալիս որպես նախադասության ամբողջական անդամներ:

Բակունցյան խնդրո առարկա բնագրային օրինակները հասկանալիում են նաև ոչ ստորոգումային ու ստորոգումային **երկանդամ** ու **եռանդամ** կառուցվածքային տիպերով: *Երկանդամ* ԴՄ-ներից սակավ են **գոյական+գոյական** կաղապարով՝ «Ուրիշից ես բերել, շան աղջիկ, իմ ցեղում զուռնա ածող չի եղել» (445), «Ասա, շան որդի, փողը ոսկոր է, որ կրծել եք» (443), «— Արի արջերն եկան» (530), նաև՝ **թվական+գոյական**՝ «— Մի խոսք՝ Կարմրաքարը ապրելու տեղ չի» (436), համեմատաբար շատ են **ածական+գոյական** -ով հարադրված կառույցները՝ «...ոսկորը պինդ մարդը» (427), «— Էն եղոտ պատառ է, որ կերան, հետո էլ Քառասնաջրի ջանին են ընկնելու» (506), «Ավան ամին գիտեր նրա թույլ կողմը» (431), «Բարի աջողում, ուստա Նազար» (468), «...երեք գիշեր մարդու չէիր հանդիպի բարի օր ասելու» (432), **գոյական+դերբայ**՝ «Այսուհետև էլ նոր տուն տեղի մասին հոգս քաշելը զուր է» (481), «Թե մեր ծուռը դզող լինի, էլի ձեզնից մի հույս կա» (429) և այլն: Բնականաբար տարածված են հաղորդակցական արժեք ունեցող ստորոգումային տարբեր կաղապարներով ԴՄ-ները, այսպես՝ **գոյական+բայ**, օր., «Մի երեխու սիլլա տալով աշխարհը չի քանդվի»(512), «...մեկնվել էր մեջքի վրա, աչքը գցել գառան չափ սպիտակ ամպին»(511), «Քարի գլխից նա աչք էր ածել քաղահանավորներին» (477), «Կռվում էին, գլուխ ջարդում, պատահում էր, որ մարդ էին սպանում» (428), «— Լավ է, էդքան էլ խելքը կտրել է»(460), «Ինչ ես կարկուտ թափում» (460), «Մկրտումը գլխով արեց»(446), «— Ես էլ կտրանը կանգնած էի, ականջովս ընկավ» (494) և այլն, նաև՝ **դերանուն+բայ**՝ «... նվ գիտե որ քարի տակ պահ տալիս» (437), «Ով գիտի, տան պառավ «կաճեն» ինչ արցունքով է բաժանվել սևացած պղնձից» (538) և այլն: Իսկ քննության առարկա *եռանդամ* կազմությունները հիմնականում երկանդամ կառուցվածքային տիպերի ծավալումն են որևէ խոսքի մասով, այսպես՝ **գոյական+գոյական+բայ**՝ «...որոնց ոսկորները այժմ լույս աշխարհ է հանում Այրումի բարակ առուն»(432), «Շան ծիծ ես ծծել»(444), «Շան օր քաշեցինք» (495), «Հավաքել եմ, շան փայ չլինի»(543), «Կոներումը ուժ կա, գա ավադ արա» (475), **դերանուն+գոյական+գոյական**՝ «Վերջը կերածնիս մի փոր հաց չի»(474), **դերանուն+դերանուն+գոյական կամ փոխանուն**՝ «...ես քո խրատողի...»(444), **դերանուն+գոյական+բայ**՝ «— Ինչ եք իրար մսի ելել» (510), «Երկուսն էլ իրար աչքով չափեցին» (495), **կապային կառույցներ**՝ «Չուխիը քրի ափով իջնում էր ինքն իր մտքի հետ» (543), **ծայնարկություններով կառույցներ**՝ «Ա՛յ փուչ աշխարհ, փուչ էլ կմնաս» (442), «Վայ ձեզ, վայ ձեր օրին, այ ջահելներ» (430) և այլն: Ի տարբերություն վերոբերյալների՝ **քառանդամ** կազմությունները չեն առանձնանում հաճախակի կիրառությամբ, օր.՝ «Էդ օրը բերանը երկու կտոր չէր անի» (433), «... մին ծուռ խոսք չի ասի անժամանակ» (456), «... հոգիդ դուրս չի գա, որ ձյունը մաքրես» (446), «Այդքան աշխատելուց հետո նրա մեկը երկու չէր դառնում» (426), «Ինչ եք կարասն ընկած մկան նման թոսխել» (526), «Մարդիկ իրար միս կուտեն» (439), «...աչքը էս երեխու վրա պահիր» (535) և այլն: Այս կառուցատիպի մեջ տարբերակել ենք նաև կրկնակի հարադրությամբ բաղադրված կազմությունները, որոնց «...աջ կողմի իմաստը կամ բխում է ձախից, կամ պայ-

մանավորված է նրանով»²⁷³, «...խանձվում է, վերև աստված ներքև դու, ինձ ազատի» (508), «— Ես մեռած, դու սաղ» (535), «— Է, Ավան ամի, էջը կորցրել, չվան կհարցնես» (470) և այլն: Տեղին ենք համարում նշել, որ ծավալուն ԴՄ-ների հիմքում ընկած են երկանդամություններ՝ բինոմներ կամ «այսպես կոչված աստիճանական կազմիչներ»²⁷⁴, որոնք շարահյուսորեն անտարրալուծելի են: Ուսումնասիրվող լեզվանյութում նմանաբնույթ երկանդամությունները ներկայացնում են տարբեր հարաբերություններ՝ «որոշիչ-որոշյալ»՝ *սև օր, ծուռ խոսք, թույլ կողմ*, «հատկացուցիչ-հատկացյալ»՝ *շան որդիք, շան փայ, գայլի սիրտ*, «ենթակա-ստորոգյալ»՝ *ձեռքը կկտորի, ծայրը բացվել*, «խնդիր-ստորոգյալ»՝ *գլուխ առնել, ձեռք բռնել, կարկուտ թափել, ասք գցել* և այլն:

Արձակ բնագիրը բնականաբար հարուստ է հաղորդակցական արժեք ունեցող դարձվածային միավորներով, որոնք, կազմությամբ նման լինելով պարզ կամ բարդ նախադասություններին, տարբեր բնույթ ունեն: Քննվող լեզվանյութում գերակշռում են *պատմողական* հնչերագով պարզ հաղորդակցական ԴՄ-ները, օր.՝ «— Չէ, էսօր գիրդ շաղվել է, Անդրի» (430), «Այ խալխ, չամիչ չեն բաժանում» (525), Արզումանի *գլուխը քարի տակին չի մնա*(535), «Այ քո բոստանը... Կատուն միջին թավալ չի տա» (506), «... ժպտում էր, ասքը հեռուն գցում» (427), «Գայլի սիրտ կերած է» (526), «Ուժդ նրան պատեց, համ» (511), «Այ Անդրի, գլխիդ ձի չի քացի տվել» (433), «Ունքամեջը չէր բացվում» (433), «Մենք հեշ, գուր ենք հաց ուտում» (429), «Հիբանը գիտեր, որ կինը մեկը տասն էր շինում» (444-445), «— Մարդ գցի մեջտեղ, թող մի բան պակասեցնի» (508), «Բա մեր սրտից ջուր խմած մի մարդ չկա, որ մեծամեծաց հասկացնի...» (514), «...արի գլուխ առնենք, կորչենք» (433), «Տերության ինչ հոգն է, թե ձեռք նեղումն է» (515), «Յարա ունեցողը կիմանա մրմուռը» (456), «Հալալ մարդու համար իմ դուռը բաց է» (444) և այլն: Սրանց քանակապես հաջորդում են *հարցական* տիպի ԴՄ-ները՝ «Խեթը ի՞նչ է կտրում» (514), «Նա ո՞ւմ շունն է, որ իմ ուզածն առնի» (460), «Գլխի ես չե՞ մեր բանը...» (535) և այլն, որոնց էլ՝ *հրամայական*՝ «Դե հաշիվդ ան» (426) և այլն: Բնականաբար, բարդ ԴՄ-ներն էլ, արտահայտելով մեկից ավելի միտք, հատկանշվում են համադասական կամ ստորադասական կառույցներով, ինչպես՝ «Երեխու ձեռը փող չդնես, տունդ կքանդես» (443), «Մին նալին ես խփում, մին մեխին» (430), «— Բռիցս հոտ չեմ արել, որ իմանամ» (494), «Աստծու ճանապարհից դուրս ես գալի, սատանի ճանապարհը մտնում» (512), «...տարին տասներկու ամիս քարի քոլի հետ կռիվ տաս, էլի ձմեռվա կեսին տաշտը ցամաք» (436), «Շան ծիծ ես ծծել, ես քո խրատողի...» (444), «Կաթը պոռոշին չորացել չի, խոսքի է խառնվում» (472), «Քո ի՞նչ բանն է, էս քահեղի հետ գլուխ ես դնում» (431), «Լավ է երեխեքը տկոր մնան, քան նրանց դուռը գնաս» (427), «...նամակ են ստացել իրենց որդուց և ահա ծայրը բացվում էր, կծիկը ետ էին տալիս» (436), «Սև լինի էն օրը, որ մարդ էդ ձեռքը բռնի» (427) և այլն,

²⁷³ Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., 1986, էջ 197:

²⁷⁴ Բեղիրյան Պ. Ս., նշվ. աշխ., էջ 166:

այդպես և շարահարությամբ ձևավորված ստորադասական կառույցներ՝ «— Ես մեռած, դու սաղ» (535), «— Խալխի սրտին դանակ տաս, արյուն չի կաթի, սրանք էլ հարսանիք են գնում» (530), «...անողը պրծավ, ասողն ընկավ կրակը» (512), «— Է, Ավան ամի, էջը կորցրել, չվան կհարցնես» (470) և այլն:

Ուսումնասիրության առարկա բնագրում հանդիպել ենք դարձվածային հոմանիշների, որոնք խոսքի ճակատման յուրովի միջոցներ են: Նույն համատեքստում դարձվածային միավորի գրական բայը փոխարինվում է խոսակցական-բարբառային տարբերակով, օր՝ ուտել-կրծել՝ «Մարդիկ իրար միս կուտեն» (439)–«Իզուր տեղը պտտվում են, իրար միս կրծում» (439), կամ ստեղծելով ընդունված ԴՄ-ների ժողովրդական տարբերակներ՝ «Ա՛յ Անդրի, գլխիդ ձի չի քացի տվել» (433), «... որ կերան, հետո էլ Քառասնաջրի ջանին են ընկնելու» (506), «Ուշքը վրադ պահի, քնով չանցնես» (503), «...մի քանի մարդկանց սիրտն է դինջանում» (519), «Փեշքեշ ձիու ատամին չեն նայի, էյ» (533), «...քոյի հետ կոխ կենաս» (426) և այլն: Մեկ այլ դեպքում ընդհանուր բաղադրիչներ ունեցող կազմություններով ձևավորվել են հոմանիշային՝ «Ուժներս տա, անելու շատ բան կա» (471)–«Ուժդ նրան պատեց, հա՛» (511), նաև՝ համանիշային տարբերակներ՝ «Ասա, շան որդի, փողը ոսկո՞ր է, որ կրծել եք» (443)–«— Շան որդիք...Բնչ է, ես ձեր մասխարան եմ» (474), «...ոսկորը պինդ մարդը» (427)–«Շալուն Սիմոնի ոսկո՞րն է հաստ, թե՛ Եփրեմի» (431) և այլն: Տեղին է նշել, որ ԴՄ-ների կազմության մեջ իմաստազատիչ դեր ունեն առկայացման, թվի ու հոլովի քերականական կարգերը: Անհոդ ու հոդով կառույցներից որպես դարձվածային համանուններ հանդիպել ենք ձեռք բռնել-ձեռքը բռնել՝ «... էլի նրանք են ձեռք բռնում» (427)՝ «օգնել»–«Սև լինի էն օրը, որ մարդ էդ ձեռքը բռնի» (427)՝ «օգնությունն ընդունել», կամ՝ «...մեկնվել էր մեջքի վրա, աչքը գցել գառան չափ սպիտակ ամպին» (511)՝ «նայել»–«...օրը մի քանի անգամ աչք էին գցում գարու արտերին» (466)՝ «հայացք գցել, հետևել» և այլն: Ուսումնասիրության լեզվանյութում առկա են **աչք** գոյականի տարբեր հոլովաձևերից հարադրված ԴՄ-ներ, որոնցում հոլովի քերականական կարգը իմաստատարբերակիչ է, այսպես՝ ուղղականով՝ «Նրա աչքն ընկավ քարերին» (544)՝ «նայել, ուշադրություն դարձնել», տրականով՝ «Մկրտումի աչքին ընկավ և Սալբին» (479)՝ «ուշադրությունը գրավել»: ԴՄ-ների կազմի գերադաս անդամի ձևաբանական փոփոխություններով պայմանավորված առաջացած դարձվածային տարբերակներից են քերականական համանիշները, օր.՝ «Նա դեռ գլխու չէր» (515), «...Քեզ եմ ասում...Գլխի չեմ» (469), «— Էստեղ մի բան կա, գլխի չեմ» (469), ինչպես և՝ դրանց հականիշ տարբերակը՝ «Սիմոն, էլի դու մի բան գլխի գցես» (469) և այլն: Կիրառված հականիշային ԴՄ-ներից են ներհականիշային դարձվածները, որոնք հենց ինքնին հականիշություն են արտահայտում²⁷⁵. օր.՝ «...խանձվում է, վերև աստված ներքև դու, ինձ ազատի» (508), «— Ես մեռած, դու սաղ» (535) և այլն:

²⁷⁵ Այս մասին տե՛ս Մարգարյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 341, Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., 2000, էջ 107:

Դարձվածային միավորները, ունենալով բառային իմաստ, կարող են փոխարինվել համանշանակ բառով կամ բառերով²⁷⁶: Սակայն հայտնի է, որ «...փոխակերպման ժամանակ մեծ մասամբ կորչում են խոսքի պատկերավորությունն ու նրբագեղությունը, պակասում են հուզականությունն ու ներգործության ուժը. հատկանիշներ, որոնք ներհատուկ են դարձվածային միավորին՝ նրա էությունն են»²⁷⁷: Այսպես, ԴՄ-ը կարող է համապատասխանել որևէ քերականական ձևի, օր.՝ «...Դու էլ միտդ պահի, որ չսխալվեմ» (442)՝ «հիշիր», «— Էհ, Ավան ամի, դու էլ դադած կաշի ունես նրանց հետ, հմ բշտում ես» (506)՝ «հակասության, հակառակության մեջ ես», «— Չես թողնելու քյասիբը հաց ուտի...» (506)՝ «ապրի», «էնպես ավստնել գիտի դր, օձը ծակից կհանի» (474)՝ «ճարպիկ», «Դարբինն ականջը էր կախել զրույցին» (511)՝ «լսում էր», «...հայր խեղճ ու կրակ ռահաթ է» (456)՝ «անօգնական», «...որ կերան, հետո էլ Քառասնաջրի ջանին են ընկնելու» (506)՝ «զբաղվելու են», «...«Մկրտում ինչքան եղավ. զրուցով ընկանք» (443)՝ «զրուցեցինք», «Վեց շահու արժեքն ինչ է, որ դրա համար խոսք ու զրույց ես անում» (443)՝ «վիճում ես», «Չոլխիսը տապ արեց պատի տակ» (544)՝ «թաքնվեց», «Իսկ նրանց ասածը՝ ինչպես անտառի արահետը թուխա օրերին» (511)՝ «անորոշ և անհայտ» և այլն: Կամ համարժեք է ամբողջական նախադասության, օր.՝ «Ունքամեջը չէր բացվում» (433)՝ «չէր ուրախանում», «Հոգի ունեմ տալու» (500)՝ «չեմ կարող ճշմատությունը չասել», «Գեներալ Կուտոզովի տղան էս» (511)՝ «հայտնի ես», «Սև լինի էն օրը, որ մարդ էդ ձեռքը բռնի» (427)՝ «անհիծվի, եթե օգնությունն ընդունի», «— Էլի՛ բռնեց...Քորի, լեզուդ մի քիչ քորի» (460)՝ «անիմաստ խոսի՛ր», «Աստված կոներիդ ուժ տա» (444)՝ «զորավիզ լինի», «Հալալ մարդու համար իմ դուռը բաց է» (444)՝ «հյուրընկալ է», «— Ես իմ հոր տղան չեմ լինի, եթե պիլնում նրա գլուխը չմաշառեմ» (511)՝ «երզվում եմ անպայման...», «ամոթ չլինի ասել» (442)՝ «անհարմար է», «Էս ձեռքդ կկտուրի՛, որ տակը փեյնես» (466)՝ «ի՛նչ կպատահի» և այլն:

Նկատելի է, որ Բակունցն ազգային լեզվամտածողությանը հարազատ դարձվածային միավորների անհրաժեշտ ու դիպուկ կիրառություններով ոչ միայն անհատականացրել է իր գրական կերպարների՝ Ավան ամու, Արզումանի, Անդրի ամու, Ունանի, Տեր Նորընծայի լեզուն, այլև կերպարներին դարձրել է կենդանի ու տիպական: Այսպես՝ Տեր Նորընծայի խոսքում կարելի է առանձնացնել կազմությամբ ու բնույթով տարբեր կառույցներ, որոնցից են *գրաբարից ավանդված*՝ «Առաջվա լիությունն էլ չկա.. ահա քեզ արմատ չարյաց» (428), *խոսակցական*՝ «Դորանով յարան չի սաղանա, այ՛ օրինյալ» (428) և այլն:

Խնդրո առարկա նյութը քննելիս նկատելի ու կարևորել ենք այն հանգամանքը, որ ոչ միայն կերպարների, այլև հեղինակային խոսքը, առանձնանալով իր հայեցի բնույթով, համադրված-համեմված է գրական, օտարաբան ու գրական զուգահեռներ ունեցող ժողովրդական-բարբառային բնորոշ տարբերակներով: Թվում է, թե

²⁷⁶ Տե՛ս Սուքիասյան Ա. Մ., Հոմանիշները ժամանակակից հայերենում, Ե., 1971, էջ 240:

²⁷⁷ Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., 2000, էջ 12:

«...հեղինակային խոսքում այդ հերոսն ինքը մասնակցություն ունի»²⁷⁸, օր.՝ «...ինչպես Ավան ամին էր ասում «ծնոտ էր ծեծում» ապացուցելու» (432), «Կարմրաքարի ծխատեր քահանան մտածում էր իր հոտի մասին, սրտանց ուզում էր դարման գտնի» (437), կամ «Տաշտը դատարկ էր, օրը մի քանի անգամ աչք էին զցում գարու արտերին» (466), որոնցով երևան է հանել քահանայի մտորումը և աշխատող շինականի կենսակերպը գարնանամուտին: Այս և այլ օրինակներ հարստացրել և ավելի դիպուկ են դարձրել հեղինակային խոսքը: Արձակագիրը բարբառախոս կերպարների խոսքում ոճավորման նպատակով պահպանել է բարբառային արտասանությամբ դարձվածային կառույցներ, ինչպես՝ «Է...խեր բարաքյաթը կորավ» (442), «...իրա օրումը ջերը մի բոռ չեթ էլ չի տեսել» (443), «Փողն ինչ բան է, քեզ պես մի մարդու հետ նստել վերկենալը հազար մանեթի թայ չեմ անի» (443), «Դե ինձանից արշա եկածը ինչ պիտի լինի» (430), «...Հրեդ եքա մարդ ես դառել... հալբաթ մի լույս էլ մեզ կհասնի: Էսպես նեղում չենք մնա» (475), «Բզի գլխին յումբուղով կտամ, թե՛ չաքուճով» (511), նաև գոեհկաբանություններ՝ «Թքած փողի վրա. դու մարդու լավությունն ասա» (443) և այլն:

Նման կիրառություններով հեղինակը իր հերոսների խոսքը դարձրել է ավելի սրտաբուխ ու անմիջական, երբեմն էլ՝ ազդեցիկ, առավել ծանրակշիռ ու հանդիսավոր:

Ընդհանրապես լեզվական միավորների արտահայտած հասկացությունների ուսումնասիրությունը կատարվում է իմաստաբանության տիրույթում: Դարձվածները, օժտված լինելով հուզաարտահայտչական գունավորմամբ ու կիրառական-ոճական առանձնահատկություններով, արտահայտվում են ոճաբանական բոլոր միջոցներով ու դարձոյթներով: Ըստ այդմ էլ բնագրային դարձվածային միավորները հիմնականում օժտված են **պարկերավորությամբ**՝ «— Բռիցս հոտ չեմ արել, որ իմանամ» (494), «...տարին տասներկու ամիս քարի քոլի հետ կոճվ տաս, էլի ձմեռվա կեսին տաշտը ցամաք» (436), «...ոնց էին խտիտ-խտիտի արջապար տալի» (506), «— Բա վերջը, մի լույս չի՞ հասնելու մեզ: Էսպես խավար պիտի մնանք» (516) «— խալխի սրտին դանակ տաս, արյուն չի կաթի...» (530), «Ախի, երեխի սիրտը խարաբ մի անի, թող պարզամիտ գնա» (534), «Գեղովի խելք-խելքի տանք, մին էլ տեսար ըի՛ր, լույսը բացվեց» (512), «Հլա ջահել ես, շատ մարդ շատ խոսք կասի, բալքամ արյունդ էլ կպղտորվի» (481), «...ունքերն իրար տար և երեսը դարձներ Ավան ամու կողմը» (425), «Թե որ չեկա, ուրիշի մեղքի տակին ինչի ընկնեմ» (535) և այլն, **փոխաբերությամբ**՝ «Բզի գլխին յումբուղով կտամ, թե՛ չաքուճով» (511), «Այ քո բոստանը... Կատուն միջին թավալ չի տա» (506), «Արզումանի գլուխը քարի տակին չի մնա» (535), «Տղամարդ կաց» (535) «Հայ արևդ կծեմ, գործին տաք կպի» (474) «Էս էլ քու հագարացու աշխարհը չի, որ լեզվակոխ անես» (428), «Քո փորն ինչո՞ւ է ծակում,— գոռաց Արզումանը» (509), «— Տես, ինչ կատաղած լակոտ է... փորը մի քիչ տաքացել է» (509), «Հորս վիզը ծուռ չթողես» (509), «Ձեր են բաղի կողքով որ

²⁷⁸ Իշխանյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 69:

անց են կենում, քիթս մխում է» (475), «— Ես իմ հոր տղան չեմ լինի, եթե պիլնում նրա գլուխը չմաշառեմ» (511) և այլն:

Խնդրո առակա լեզվանյութում առկա են նաև *համեմատություն ցույց տվող դարձվածային միավորներ* կամ *համեմատություն–դարձվածային միավորներ*, որոնք ևս պատկերավորություն են հաղորդում և կերպարների, և հեղինակի խոսքին՝ միաժամանակ արտահայտելով նրանց զգայական ու գնահատողական վերաբերմունքը: Ինչպես գիտենք, համեմատությունը որևէ առարկայի և դրա հատկանիշի կամ գործողության և դրա հատկանիշի հարաբերության արտահայտումն է մեկ այլ առարկայի հատկանիշի, գործողության հիմնական կամ ընդհանուր հատկանիշների հետ²⁷⁹, *իսկ համեմատություն–դարձվածային միավորները* «...խոսքի պատկերավորության հիման վրա առաջացած կայուն, պատրաստի վերարտադրելի և մասամբ կամ ամբողջությամբ վերահիմաստավորված կապակցություններ են»²⁸⁰: Դրանք հիմնականում ձևավորվում են *պես, նման, չափ, ինչպես, որպես, իբրև* կապերով և *ասես, կարծես, ոնց որ* շաղկապներով: Լինելով պատրաստի վերարտադրելի կառույցներ՝ դրանց տեղին կիրառումը նպաստում է պատկերակերտմանը: Դրանց կառուցվածքային–քերականական առանձնահատկությունները վերհանելիս կարելի է առանձնացնել *անվանողական համեմատություն–դարձվածային միավորներ* և *հաղորդակցական համեմատություն–դարձվածային միավորներ*²⁸¹, որոնցից մեր կողմից ուսումնասիրվող բնագրում համեմատաբար հաճախադեպ են անվանողական համեմատություն–դարձվածային միավորները: Ձևավորվելով տարբեր կաղապարներով՝ վերջիններս ոճական նշանակությամբ ու իմաստային–գործառական դերով լինում են *ածականական*՝ «Եվ նրանց աչքում Մկրտումը դառնում էր խանի չափ զորություն ունեցող մարդ» (506), «Երեխի նման ժողովուրդ են» (456), *մակբայական*՝ «— Քո ասելով ուրեմն անբան կովի պես սուս անենք էլի» (511), «...և նվում էր՝ թևն արնոտ բուխ նման» (504), «Մերոնք հենց շաշ եզան նման քար են պոզահարում (456), «Ինչ եք կարասն ընկած մկան նման թոսխել» (526), «Ջրի ալիքները կույր օձերի նման դեսուդեն էին վազում» (489), «Քաղցածների այդ խումբը, ագռավների երամի նման սպասում էր» (537), «...խմորի գնդի պես թուլվում էր լեզուն» (430), «Թիթեղյա ծածկոցը թուխպի պես թևերը փռել էր» (504), «...մինչև Արզումանը փոքրացավ սև կատվի չափ» (536), «...վիրավոր գազանի նման շտապում էր որջը» (542), «Արևը հասուն մրգի նման թեքվել էր» (511), «Եփրեմն ունքերն կիտում էր և իբր խռոված երեխա բարձրանում վերև» (458), «...մեկը բառաչում էր ինչպես մորթվող անասունը» (536), «Պատերազմի լուրը պայթեց, ինչպես որոտը պարզկա երկնքում» (513), «Առօրյա մանր հոգսերը հանկարծ խառնվեցին, ինչպես կռունկի երամը ամպ գիշերին» (513) և այլն: Համեմատաբար քիչ են բնագրային *հաղորդակցական համեմատություն–դարձվածային միավորների* օրինակները՝ «Նրանց համար նորություն էր այդ. կար-

²⁷⁹ Տնն Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., 2000, էջ 22:

²⁸⁰ Ավետիսյան Լ. Ն., Համեմատություն–դարձվածային միավորները ժամանակակից հայերենում, Ե., 2018, էջ 5:

²⁸¹ Այդ մասին մանրամասն տես Ավետիսյան Լ. Ն., նշվ.աշխ., էջ 31–89:

ծես երկաթյա թևով մի թռչուն իջել էր ձորը» (504), «Իսկ նրանց ասածը՝ ինչպես անտառի արահետը թուխալ օրին» (511) և այլն:

Խնդրո առարկա բնագրային օրինակների ոճական արժեքն ու նշանակությունը դրսևորվում է նաև տարբեր դարձույթներով²⁸², այսպես՝ **չափազանցություն (հիպերբոլա)**՝ «Հազար շառ, հազար փորձանք» (527), «Օխտը օր օխտը գիշեր ձիավոր անց կացավ, բաղի չափարը պրծավ» (476), «— Հազար մարդ է անց կենում, հազար ասք է նայում» (446), «Ղուշի թևով էլ է կհասնեմ» (535), «Պա, պա, պոռչոտին ջրի գին է» (534), **բացթողում (էլիպսիս)**՝ «...էս էլ հնգանոցը, չէ՛, քեզ մատաղ...» (442), «...խանձվում է, վերև աստված ներքև դու, ինձ ազատի» (508), «— Ես մեռած, դու սաղ» (535), «Սար ու քուրը ձեզ» (534), «Էս արտը քեզ փեշքեշ» (479), **շրջասույթ (պերիֆրազ)**՝ «Ողորմած հոգին լավ մարդ էր» (442), «Հայ արևդ կծեմ, գործին տաք կպի» (474), «— Մկրտում...Անունդ քարին գրեմ, մի տես...» (442), «— Շան որդու փորսին տես» (495) «Մինչև շան որդուն թուղթը գրել եմ տվել, հոգիս բերանս է հասել» (459), «— Դենը փախեք, շան լակոտներ» (495), «— Այ խամ հեյվան» (494), «— Ուր է, լեզվիդ մատաղ, քո ասածը լինի» (526), **կրկնություն**՝ «Գեղովի խելք-խելքի տանք...» (512), «Չոլախը ջրի ափով իջնում էր ինքն իր մտքի հետ» (543), **համըմբռնում (սինեկդոխա)**, որը դրսևորվել է հիմնականում **գլուխ, ասք** անվանումներից կազմված օրինակներով՝ «Աչքն էլ չհանեցի՞նք» (485), «...արի գլուխ առնենք, կորչենք» (433) և այլն, **երգիծանք**՝ «Տերտեր, չեղավ էլի՝ մեր գլխին Ավետարանդ պահես, ասես համո՞գ ես» (534), ընդ որում՝ երգիծանքի տարատեսակներից հանդիպում ենք այսպես կոչված արհամարհական ԴՄ-ներ, որոնցով հասարակ գյուղացիներն իրենց անհարգալից վերաբերմունքն են արտահայտել, օր.՝ «Կաթը պոռչոն չորացել չի, խոսքի է խառնվում» (472), «Շան ծիծ ես ծծել» (444), «Նա ո՞ւմ շունն է, որ մեզ վրա հաչի» (462), **աստիճանավորում (գրադացիա)**՝ «Հլա ջահել ես, շատ մարդ շատ խոսք կասի, բալքամ արյունդ էլ կպղտորվի» (481), «Աստծու ճանապարհից դուրս ես գալի, սատանի ճանապարհը մտնում» (512) և այլն:

Այսպիսով՝ քննելով ուսումնասիրվող ԴՄ-ների տարատեսակ դրսևորումները՝ նկատել ենք, որ դրանցում համեմատաբար շատ են **գլուխ, ասք, ձեռք, աստված** գոյականներով հարադրված անվանողական ու հաղորդակցական ԴՄ-ները: Գունանվանումների և որևէ խոսքի մասի զուգորդումներով կազմություններից հանդիպել ենք միայն *սև* ածականով բաղադրված կառույցներ: Լինելով խոսքի ոճավորման անկրկնելի միջոցներ՝ նպատակային կիրառված բնագրային ԴՄ-ները բազմազան և բնագրի լեզուն ձեռքբազատել են միօրինակությունից: «Կարմրաքար» վեպը հարուստ է ժողովրդախոսակցական ԴՄ-ներով, որոնցով արտահայտված միտքն առավել գունեղ է ու դիպուկ:

²⁸² Նշված դարձույթների և դրանց օտար անվանումների մասին տես **Բաղիկյան Խ.**, նշվ.աշխ., 2000, էջ 32–54:

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ В РОМАНЕ А. БАКУНЦА “КАРМРАКАР”

СВЕТЛАНА МАНУЧАРЯН

В статье поставили цель изучить фразеологизмы романа «Кармракар», представлены их структурные, семантико–функциональные и стилистические проявления. Современность исследования и научная новизна обусловлены этими проявлениями. Такое употребление фразеологических единиц не только придает народный колорит, но и обеспечивает естественность прозе Бакунца. Будучи незаменимыми элементами стилизации речи, рассматриваемые фразеологические единицы сделали более выразительным язык Бакунца в данном произведении, не позволив ему излишнюю удлинённость. Особенно богата фразеологизмами речь героев романа. Значительную часть романа составляют коммуникативные фразеологические единицы и фразеологизмы с глаголом в качестве главного члена. Мы использовали комбинацию и анализ в ходе исследования.

Ключевые слова: фразеологические единица, «Кармракар», стилизация речи, структурная особенность, стилистические проявления.

PHRASAL UNITS IN “KARMRAQAR” NOVEL BY A. BAKUNTS

SVETLANA MANUCHARYAN

In the article we intend to examine phrasal units applied in “Karmraqar” novel presenting their structural, semantic –functional and stylistic expressions. The modernity of the study and the scientific novelty are conditioned by these expressions. Such appliance of phrasal units transmit not only folk nuance but also naturality to this Bakunts novel. Being speech styling irreplaceable structures, phrasal units have made the language of this Bakunts novel more expressive keeping it free from verbosity. Especially the hero’s speech is rich of phrasal units. Verbal and communicative units are a significant part of the original. During the study we used a combination u analysis.

Key words: phrasal unit, “Karmraqar”, stylization of speech, structural feature, stylistic expressions.